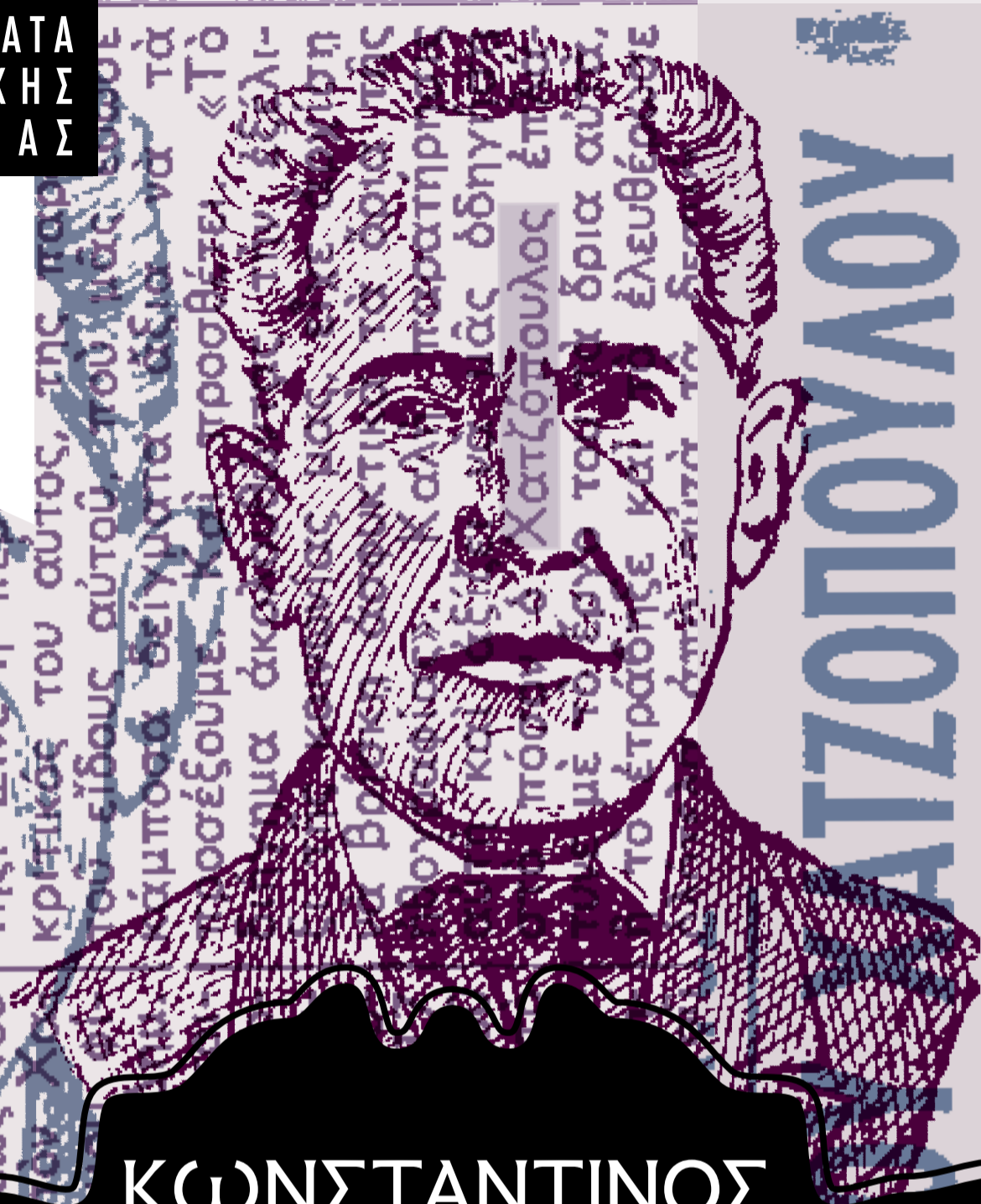

ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

6

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ
Ο ΠΥΡΓΟΣ
ΤΟΥ ΑΚΡΟΠΟΤΑΜΟΥ

N

DIGITAL

πεζογραφία

ΤΟΥ Κ. ΜΙΑΤ. ΜΑΛΑΚΑΣΗ

ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

Από ένα μπιλιέτο που έλαβα | γράφει αυτό ο Παρορί-
της. Είπε ή δημοσιεύσεως του | σημειώνει ο

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΠΥΡΓΟΣ ΤΟΥ ΑΚΡΟΠΟΤΑΜΟΥ

*Γι' αυτό δεν αγαπούσε ο Θώμος Κρασιάς ν' αντι-
κρίζεται κατάματα με την ψυχή του· το αντίκρισμα
θρέφει τον πόλεμο· η λησμονιά τον πνίγει.*

Η οικογένεια του Θώμου Κρασιά, μια αρχοντική οικογένεια κτηματιών, βρίσκεται αντιμέτωπη με τον οικονομικό ξεπεσμό. Η κατοικία τους είναι μισοκατεστραμμένη και ο πατέρας ανήμπορος να αντιδράσει στις προκλήσεις των καιρών. Οι τρεις κόρες του αγωνίζονται να επιβιώσουν στη σκληρή μικρή κοινωνία της «πόλης κοντά στον ποταμό» (το Αγρίνιο, από όπου κατάγεται ο συγγραφέας). Ο «καλός γάμος» τούς γίνεται εμμονή και αυτοσκοπός, με αποτέλεσμα τα κορίτσια να «παραστρατήσουν», με φανερούς και κρυφούς έρωτες. Κι έτσι, την οικονομική παρακμή της οικογένειας θα ακολουθήσει, μοιραία, ο ηθικός της ξεπεσμός. Οι άγραφοι νόμοι της επαρχίας -οδυνηροί, κυρίως για τις γυναίκες- θα συνθλίψουν ζωές.

Χάρη στη ζωντανή δημοτική του γλώσσα, η οποία στους διαλόγους αξιοποιεί το τοπικό ιδίωμα, χάρη στη δεξιοτεχνική αφηγηματική λιτότητα του Κωνσταντίνου Χατζόπουλου και στην ψυχογραφική του δεινότητα, ο *Πύργος του ακροπόταμου* (1915) δικαίως συγκαταλέγεται στα κορυφαία έργα της νεοελληνικής λογοτεχνίας.

Ο Κωνσταντίνος Χατζόπουλος γεννήθηκε στις 11 Μαΐου 1868 στο Βραχώρι Αργινίου. Είναι το πρώτο από τα επτά παιδιά του κτηματία Ιωάννη Χατζόπουλου και της Θεοφανής Σταΐκου, που προερχόταν από μεγάλη οικογένεια κοτσαμπάσσηδων, πολλά μέλη της οποίας ήταν Φιλικοί και αγωνιστές του 1821. Μετά τις εγκύκλιες σπουδές (Δημοτικό Σχολείο στο Αργίνιο· Γυμνάσιο στο Μεσολόγγι), το 1882 -σε ηλικία δεκατεσσάρων μόλις ετών- εγγράφεται στη Νομική Σχολή της Αθήνας· το 1888, αποφοιτά με το βαθμό «Καλώς». Μετά τη στρατιωτική του θητεία (1889-1891), εργάζεται για δύο χρόνια ως δικηγόρος στο Αργίνιο. Από το 1893 και έως το 1900

εγκαθίσταται στην Αθήνα. Στον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο του 1897 επιστρατεύεται και υπηρετεί στην Άρτα. Επιστρέφει έπειτα στην Αθήνα, και τον επόμενο χρόνο (1898-1899) εκδίδει το περιοδικό *Η Τέχνη*, το οποίο επιδίωκε να ενισχύσει τη δημοτική γλώσσα και να συστήσει στους αναγνώστες του την ευρωπαϊκή λογοτεχνία. Παρότι βραχύβιο, το περιοδικό του Χατζόπουλου -συνεργάτες του οποίου ήταν ο Ι. Γρυπάρης, ο Κ. Θεοτόκης, ο Α. Καρκαβίτσας, ο Μ. Μαλακάσης, ο Μποέμ, ο Π. Νιρβάνας, ο Κ. Παλαμάς, ο Λ. Πορφύρας κ.ά.- υπήρξε σταθμός στην πνευματική εξέλιξη του τόπου.

Το 1900 κληρονομεί από τον παπού του κτηματική περιουσία και ταξιδεύει στη Γερμανία. Στη Δρέσδη γνωρίζει και παντρεύεται τη Φινλανδή Sunny Häggmann. Από τον Αύγουστο του 1901 έως τον Ιούνιο του 1905 μένουν οικογενειακώς στην Αθήνα. Τον Ιούνιο του 1905, με τη γυναίκα του και την τριών ετών κόρη τους εγκαθίστανται στο Μόναχο· τον Ιούλιο του 1906 θα μετακομίσουν στο Βερολίνο, αλλά το Φεβρουάριο του 1908 θα επιστρέψουν στο Μόναχο. Κατά τη διάρκεια της διαμονής του στη Γερμανία, ο Χατζόπουλος θα ασπαστεί τα σοσιαλιστικά ιδεώδη (1907), θα παρακολουθήσει την πνευματική και καλλιτεχνική ζωή της χώρας, θα μεταφράσει πολλά θεατρικά έργα (μεταξύ των οποίων έργα του Ίψεν και του Στρίντμπεργκ), ενώ παράλληλα θα δημοσιεύει ποιήματα, πεζογραφήματα και κριτικά μελετήματα στον *Νουμά* και σε άλλα έντυπα και περιοδικά. Μεταφράζει επίσης το *Κομμουνιστικό Μανιφέστο* των Μαρξ-Ένγκελς στα ελληνικά, το οποίο θα δημοσιευθεί σε συνέχειες στην εφημερίδα «Ο εργάτης» του Βόλου, το 1908.

Με την κήρυξη του Πολέμου το 1914, ο Χατζόπουλος μετακομίζει με την οικογένειά του στην Αθήνα. Θα πάψει να είναι μέλος του «Σοσιαλιστικού Κέντρου Αθηνών» -αν και δεν θα αποκηρύξει τις σοσιαλιστικές ιδέες-, απογοητευμένος από τις διαμάχες των μελών του. Το 1916, ιδρύει μαζί με άλλους διανοούμενους την «Εταιρεία Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών». Τον Ιούλιο του 1920, ο Χατζόπουλος ταξιδεύει μια τελευταία φορά στο Μόναχο οικογενειακώς, προκειμένου να μεταφέρουν από εκεί τα πράγματά τους για να επιπλώσουν το καινούργιο σπίτι τους στην οδό Μαυρομιχάλη. Ωστόσο, πηγαίνοντας προς Μπρίντιζι με το ιταλικό ατμόπλοιο «Montenegro», θα πεθάνει από τροφική δηλητηρίαση. Θα κηδευτεί και θα ταφεί στο Μπρίντιζι. Πολλά χρόνια αργότερα, η κόρη του θα μεταφέρει τα οστά του και της γυναίκας του στο Α΄ Νεκροταφείο Αθηνών.

Δημοσίευσε ποιητικές συλλογές, διηγήματα, τα πεζά *Αγάπη στο χωριό* (1910), *Ο πύργος του ακροπόταμου* (1915), *Φθινόπωρο* (1917) και τη σατιρική νθογραφία *Ο Υπεράνθρωπος* (1915).

Η σειρά «Αριστουργήματα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας» περιλαμβάνει έργα σημαντικών συγγραφέων που ξεχώρισαν κατά τον 19ο αιώνα και στις αρχές του 20ού· πρόκειται, δηλαδή, για αντιπροσωπευτικά έργα της παλαιότερης πεζογραφίας μας. Οι συγγραφείς τους, οι οποίοι εκφράστηκαν σε μια απλή για την εποχή τους γλώσσα, ανήκουν στις λογοτεχνικές γενιές που εμφάνισαν το έργο τους από το 1830 έως το 1880 (Α΄ Αθηναϊκή Σχολή) και από το 1880 και μετά (Γενιά του '80).

Τα κείμενα επιλέχθηκε να τυπωθούν μονοτονικά, προκειμένου να είναι η εικόνα τους φιλική προς τον σημερινό αναγνώστη.

Ο Κωνσταντίνος Χατζόπουλος εκδίδει τα πεζογραφικά έργα του, μεταξύ των οποίων και τον Πύργο του ακροπόταμου, στις αρχές του 20ού αιώνα, σε γλαφυρή δημοτική γλώσσα. Η παρούσα έκδοση ακολουθεί τις ορθογραφικές επιλογές του Λεξικού της Κοινής Νεοελληνικής του Ιδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη και, παράλληλα, διατηρεί τη γραφή των ρημάτων στην υποτακτική με -η- και -ω-.

ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

6

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

**Ο ΠΥΡΓΟΣ
ΤΟΥ ΑΚΡΟΠΟΤΑΜΟΥ**

πεζογραφία

Επιμέλεια έκδοσης: *Ελένη Κεχαγιόγλου*

Καλλιτεχνική διεύθυνση: *Γιάννης Καρλόπουλος*

Γραφιστική επιμέλεια: *Εύη Καλογεροπούλου*

Σελιδοποίηση: *Βασίλης Γεωργίου*

Διόρθωση: *Λιάνα Καρούζη*

Στο εξώφυλλο: [Κείμενο:] *Μιλτ. Μαλακάσης*, «Οι κόσμοι του πνεύματος: Το έργο του Χατζόπουλου», «Ελεύθερον Βήμα», 25.8.1940, σελ. 1

[Σκίτσο:] Από το άρθρο «Αναμνήσεις από το Βασιλικόν Θέατρον» του *Στέφ. Στεφάνου*, «Ελεύθερον Βήμα» (στήλη: *Σημειώματα*), 13.3.1928, σελ. 3

[Πηγή: Τμήμα Ψηφιοποίησης και Φωτογραφικό Αρχείο / ΔΟΛ]

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

Ο Μανόλης ο Ντελμπεντέρης, στο Γ. Βαλέτας, *Άπαντα Εφταλιώτη*, τόμος Α', Εκδόσεις Πηγής, Αθήνα 1952.

ISBN: 978-960-503-246-3

© 2012 Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε.

Το παρόν ψηφιακό βιβλίο αποτελεί προσφορά του Εκδότη, η οποία διατίθεται μέσω ειδικής εφαρμογής προς τους χρήστες ηλεκτρονικών μέσων, ήτοι ηλεκτρονικών υπολογιστών, laptops, notebooks, e-readers, ταμπλετών (π.χ. ipad), smartphones, smart TV και τυχόν άλλων μέσων που θα προκύψουν στο μέλλον. Απαγορεύεται η καθ' οιονδήποτε άλλον τρόπο διάθεση του παρόντος. Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας, απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται, πάντως, ότι κατά τον Ν. 2121/93 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (η οποία έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε βάση δεδομένων, και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ του Αλέξη Ζήρα	8
Ο πύργος του ακροπόταμου	20

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Κωσταντίνος Χατζόπουλος

και οι πρώτες ενδείξεις

του ποιητικού ρεαλισμού

Ο Κωσταντίνος Χατζόπουλος (Βραχώρι Αργινίου, 1868–Μπρίντιζι Ιταλίας, 1920) ανήκει σε μια γενιά συγγραφέων η οποία είχε πλέον απαλλαγεί από τα διλήμματα και τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι μόλις προηγούμενοι από αυτούς πεζογράφοι, και ανάμεσά τους ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, ο Ιωάννης Κονδυλάκης, ο Γεώργιος Βιζυηνός, ο Ανδρέας Καρκαδίτσας, ο Αργύρης Εφταλιώτης. Το ζήτημα της λογοτεχνικής γλώσσας έμοιαζε να έχει λυθεί, με την επικράτηση μιας μάλλον μετριοπαθούς δημοτικής. Λυμένο επίσης έδειχνε το ζήτημα της εθνικής ταυτότητας, έτσι όπως είχε προβληθεί στα διηγήματα και στα μυθιστορήματα του τέλους του 19ου αιώνα, τα οποία επιδίωκαν να απεικονίσουν την ελληνική

επαρχιακή ζωή με τις ειδυλλιακές, τις νοσταλγικές αλλά και τις σκοτεινές πλευρές της.

Ο Χατζόπουλος και ο σύγχρονός του και στενός φίλος του, ο Κερκυραίος Κωνσταντίνος Θεοτόκης (1872-1923), αποτελούν μια ξεχωριστή δυάδα μεταξύ των συγγραφέων εκείνης της περιόδου. Μπορεί, στις περισσότερες ιστορίες που έγραψαν, να εξακολουθούν να έχουν ως περιβάλλοντα χώρο την ιδιαίτερη πατρίδα τους –ο ένας, την ευρύτερη περιοχή γύρω από το Αγρίνιο· ο άλλος, την Κέρκυρα–, όμως τα πρόσωπα που εμφανίζονται στις ιστορίες αυτές έχουν συχνότατα μια έντονα προβληματική σχέση με τον κόσμο της υπαίθρου. Είναι πρόσωπα με βίο τραγικό, πολλές φορές διχασμένα εντός τους, με πλούσια εσωτερική ζωή, με προβληματισμούς και διλήμματα που μαρτυρούν τη ρήξη τους με τις παραδοσιακές τοπικές κοινωνίες, καθώς και με τους κανόνες της φύσης. Με λίγα λόγια, ως τύποι ανθρώπων συνδέονται περισσότερο με τους χαρακτήρες των διηγημάτων του Γεωργίου Βιζυηνού παρά με τους ήρωες του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, του Ιωάννη Κονδυλάκη, του Αργύρη Εφταλιώτη.

Στη ριζική αυτή διαφοροποίηση ως προς τα πρόσωπα, στα διηγήματα και στα μυθιστορήματα, τόσο

του Χατζόπουλου όσο και του Θεοτόκη, καθοριστικό ενδεχομένως ρόλο έπαιξε και η γερμανική λογοτεχνική τους παιδεία. Ο Τέοντορ Στορμ (1817-1888) και ο Γκότφριντ Κέλλερ (1819-1890), δύο μείζονες γερμανόφωνοι ρεαλιστές πεζογράφοι –οι οποίοι ήταν ήδη πασίγνωστοι και δημοφιλείς τότε που ο Χατζόπουλος και ο Θεοτόκης σπούδαζαν στη Γερμανία–, παρουσιάζουν κι αυτοί ανάλογα θέματα με τους Έλληνες ομοτέχνους τους στα έργα τους, στα οποία πρωταγωνιστούν χαρακτήρες εν πολλοίς «προβληματικοί». Πρόκειται για άτομα συνήθως νεαρής ηλικίας που ζουν στην επαρχία, αλλά βρίσκονται σε διάσταση με το κοινωνικό περιβάλλον τους– και η σύγκρουση αυτή τούς φθείρει και τους οδηγεί στην αποτυχία.

Κατά κάποιο τρόπο, λοιπόν, ειδικά με το έργο του Χατζόπουλου, η ελληνική πεζογραφία, προτού μεταφέρει τη σκηνοθεσία και τη σκηνογραφία της οριστικά στην Αθήνα και στα άλλα αστικά κέντρα, σε κάποιο βαθμό έχει εμφυτεύσει τον ψυχισμό των κατοίκων της πόλης στη νοοτροπία και στα ήθη των ανδρών και των γυναικών της επαρχίας.

Μεγαλοκτηματίες του Αγρινίου αλλά και απόγονοι οπλαρχηγών του 1821 ήταν ο οικογενειακός κύκλος του Κωσταντίνου Χατζόπουλου. Από τα έξι αδέλφια του, ο Δημήτριος (1872-1936) στράφηκε προς τη δημοσιογραφία και την πεζογραφία, ενώ στα σημαντικά του επιτεύγματα συγκαταλέγεται και η έκδοση, μαζί με τον Γιάννη Καμπύση, του Διόνυσου (1901-1902), ενός εξαιρετικού σε ποιότητα περιοδικού ιδεών, έχοντας να επιδείξει σημαντικές συνεργασίες με τους σπουδαιότερους λόγιους της εποχής.

Ο Κωσταντίνος πραγματοποίησε τις εγκύκλιες σπουδές του στο Αγρίνιο και στο Μεσολόγγι (1878-1882) και, υποκύπτοντας κατά τα φαινόμενα στην πατρική θέληση, γράφτηκε δεκατεσσάρων μόλις ετών στη Νομική Σχολή της Αθήνας – αλλά με όχι ιδιαίτερες επιδόσεις στις σπουδές του. Πράγματι, την επόμενη δεκαετία, εργάστηκε ως δικηγόρος για μόνο δύο χρόνια (1891-1893) στην ιδιαίτερη πατρίδα του· έπειτα, εγκαταστάθηκε στην Αθήνα την οποία εγκατέλειψε για να συμμετάσχει στον σύντομο και ατυχή Ελληνοτουρκικό Πόλεμο του 1897.

Αναμφίβολα, ένας πρώτος σταθμός στη δημιουργική πορεία του Χατζόπουλου ήταν η έκδοση του

βραχύδιον περιοδικού του Η Τέχνη (1898-1899). Η Τέχνη είναι ουσιαστικά το πρώτο ελληνικό έντυπο που κάλυψε με εντυπωσιακή επάρκεια την ενημέρωση της τότε διανόησης για τα νέα ρεύματα στο θέατρο, στη λογοτεχνία αλλά και στη φιλοσοφία και στη θεωρία της Αισθητικής, τόσο στην κεντρική όσο και στη βόρεια Ευρώπη. Από τα θέματά του και από τις μεταφράσεις καταλαβαίνουμε και το ενδιαφέρον που έδειχνε ο ίδιος ο Χατζόπουλος για τον σκανδιναβικό νατουραλισμό, τον Ερρίκο Ίψεν, τον Φρειδερίκο Νίτσε, τον Γιόχαν Γκαίτε και τον γερμανικό συμβολισμό.

Στα χρόνια έως τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο η έντονη κινητικότητα και οι νέες ιδέες που εγκυμονούνταν στα γερμανικά γράμματα, στις επιστήμες και στις τέχνες είχαν ωθήσει πολλούς νεαρούς λογίους από την Ελλάδα (Δημήτρης Πικιώνης, Φώτος Πολίτης, Γεώργιος Σκληρός, Αλέξανδρος Δελμούζος, Γεώργιος Γληνός, Κωνσταντίνος Θεοτόκης) να σπουδάσουν στο Βερολίνο, στην Ιένα, στο Μόναχο, στη Δρέσδη. Μαζί με αυτούς, και τον Χατζόπουλο. Στη Γερμανία πήγε δύο φορές και διέμεινε συνολικά έντεκα χρόνια (1900-1901 και 1905-1914)· μάλιστα, η

δεύτερη και μεγαλύτερη διαμονή του εκεί είχε ανα-
τρεπτική σημασία για τις πολιτικές του πεποιθήσεις
και για την ίδια τη ζωή του. Το 1907, ο ήδη μαρξιστής
Γεώργιος Σκληρός, και μαθητής τού Γκεόργκι Πλε-
χάνοφ, έκανε τον Χατζόπουλο να στραφεί προς το
σοσιαλισμό, από τις θέσεις του οποίου άρχισε όμως
να απομακρύνεται βαθμιαία, μετά το 1914, όταν επα-
νεγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Η ανάμειξή του στην
πολιτική – υπήρξε διευθυντής της υπηρεσίας λογο-
κρισίας στην κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου
το 1917 – και η συνάφειά του με κύκλους ιδεολογικά
προσκειμένους στις δικές του υποτίθεται πεποιθή-
σεις τού προξένησαν βαθύτατη απογοήτευση και του
ενίσχυσαν τη διάθεση να αποσυρθεί από τα δημόσια
πράγματα.

Για τον Χατζόπουλο, είναι πολύ χαρακτηριστικό το
γεγονός ότι, ως ποιητής, ξεκίνησε από τον παραδοσι-
ακό συμβολισμό και επέστρεψε, στα τελευταία χρό-
νια της ζωής του, σ' έναν συμβολισμό ανανεωμένο,
με μοντέρνα στοιχεία, καθώς το μυθιστόρημά του
Φθινόπωρο (1917) θεωρείται προάγγελος της ελλήνι-
κής πεζογραφίας του «εσωτερικού μονολόγου», της

πεζογραφίας που εστιάζεται στις ψυχικές διαθέσεις του ανθρώπου. Χαρακτηριστικό είναι επίσης το γεγονός ότι όλα τα άλλα πεζά του, διηγήματα και νουβέλες, τα έγραψε κατά την παραμονή του στη Γερμανία, με «κεντριστήρι» –όπως ο ίδιος έλεγε– το σοσιαλισμό· θέτοντας, δηλαδή, στην υπηρεσία των ιδεών, με τον τρόπο του ένθερμου νεοπροσήλυτου, τη λογοτεχνική του φαντασία. Πάντως, από τα βιβλία που κυοφόρησε στη Γερμανία, ο Υπεράνθρωπος, γραμμένο το 1909 αλλά δημοσιευμένο το 1915, είναι το πιο αδύναμο πεζό του. Πρόκειται για μια απόπειρα σάτιρας ή και διακωμώδησης του μεγαλοϊδεατισμού της αθηναϊκής διανόησης γύρω στο 1900, δοσμένη όμως με το έντονα υποκειμενικό βλέμμα ενός αφηγητή με σοσιαλιστικές θέσεις, μοναδικός στόχος του οποίου είναι να υπογραμμίσει τη γελοιότητα των ιδεών του Φρειδερίκου Νίτσε. Μ' αυτόν τον μάλλον απλοϊκό τρόπο ο Χατζόπουλος θέλησε να σαρκάσει και τη δική του ηρωολατρία την εποχή που εξέδιδε την Τέχνη. Αντίθετα, η επόμενη νουβέλα του, Αγάπη στο χωριό (1910), δείχνει τις συνθετικές αρετές του συγγραφέα, σ' ένα πεζογράφημα όπου ο αφηγητής παρουσιάζεται αμέτοχος –σύμφωνα με τις τεχνικές του

νατουραλισμού – τέμνοντας με επιστημονική ουδετερότητα την ψευδή εικόνα της ειδυλλιακής επαρχίας, και δείχνοντας ανάγλυφα τον πρωτόγονο χαρακτήρα της αγροτικής κοινωνίας, την κατώτερη θέση της γυναίκας σ' αυτήν, και ακόμα την έλλειψη παιδείας και την απόλυτη κυριαρχία του χρήματος. Είναι μια οπτική παραπλήσια με την οπτική που είχε ο ανάλογων σοσιαλιστικών ιδεών Κωνσταντίνος Θεοτόκης στο ωριμότερο ίσως από τα πεζά του, Η ζωή και ο θάνατος του Καραβέλα (1920), μια λογοτεχνική μελέτη των επαρχιακών ηθών, που και αυτή, όπως του Χατζόπουλου, ενδιαφέρεται για τα κοινωνικά φαινόμενα τα οποία δρουν κάτω από την επιφάνεια των ανθρώπινων σχέσεων. Στο έργο και των δύο αυτών συγγραφέων περιγράφεται ένας κόσμος κάθε άλλο παρά ειδυλλιακός και γραφικός, που αναπαριστάνεται κριτικά, σύμφωνα με τα πρότυπα του ρεαλισμού του Ονορέ ντε Μπαλζάκ και του νατουραλισμού του Εμίλ Ζολά.

Όλα γενικώς τα σημαντικά διβλία του Κωνσταντίνου Χατζόπουλου μοιάζουν με σταθμούς μιας συγγραφικής εξέλιξης, οι οποίοι διαφέρουν αρκετά ο ένας από τον άλλο. Αν η Αγάπη στο χωριό ήταν ένα πεζό

στο οποίο δοκιμάστηκε για πρώτη φορά, και με αρκετή επιτυχία, στη ρεαλιστική τεχνική, το επόμενο βιβλίο του, το μυθιστόρημα Ο πύργος του ακροπόταμου (1915), είναι μια ιστορία που εκκινεί από τα προηγούμενα ρεαλιστικά κεκτημένα, αλλά την ίδια στιγμή πορεύεται προς ένα άλλο είδος τεχνικής και ένα άλλο είδος κοσμοαντίληψης.

Η ίδια η γλώσσα του Χατζόπουλου, όσο και ο τρόπος που συνθέτει τα πεζά του μαρτυρούν μια διαρκή κινητικότητα και μια έφεση προς διαρκείς αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο έγραφε τα πεζά του. Σε άλλα κυριαρχεί σχεδόν απόλυτα η ρεαλιστική τεχνική, σε άλλα υπάρχουν –σε συνεχείς εναλλαγές ύφους και γλώσσας– ρεαλιστικές και ποιητικές περιγραφές, ενώ σε άλλα η ρεαλιστική αναπαράσταση υποχωρεί και δίνει τη θέση της σε μια γραφή έντονα υπαινικτική. Η κινητικότητα του λογοτεχνικού στίγματος του Χατζόπουλου οφείλεται στον διαφοροποιημένο τρόπο με τον οποίο βλέπει και αναπαριστά σε κάθε πεζό του έργο τον κόσμο: την κοινωνική συνθήκη, τη σχέση της επιφανειακής και της εσωτερικής ζωής, πολλές φορές την αντίθεση μεταξύ του πραγματικού και του επιθυμητού, μεταξύ της καθημερινότητας και του ονείρου.

Αυτές ακριβώς οι κυμαινόμενες αντιθέσεις και διαφοροποιήσεις από έργο σε έργο εμφανίζονται στους τρόπους αφήγησης του συγγραφέα αλλά και στους τρόπους με τους οποίους χειρίζεται τον άλλοτε συμπαγή και άλλοτε ρευστό χρόνο. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, Ο πύργος του ακροπόταμου είναι ένα «μεταβατικό βιβλίο», καθώς δεν συνδέεται μόνο με τη ρεαλιστική αληθοφάνεια της Αγάπης στο χωριό, αλλά και με την υποκειμενική, εσωτερική οπτική που θα εφαρμόσει ο Χατζόπουλος, μόλις δύο χρόνια αργότερα, στο Φθινόπωρο.

Η υπόθεση του Πύργου του ακροπόταμου εκτυλίσσεται στην περιοχή του Αγρινίου, στα τελευταία χρόνια του 19ου αιώνα. Στο επίκεντρό του βρίσκεται η οικογένεια του Θώμου Κρασιά, μια αρχοντική οικογένεια κτηματιών, η οποία όμως με την εξέλιξη των νέων τρόπων παραγωγής και με την εμφάνιση νέων κοινωνικών ομάδων είναι σε οικονομική παρακμή. Η κατοικία τους είναι μισοκατεστραμμένη, ο πατέρας ανήμπορος να αντιδράσει στις προκλήσεις των καιρών, οι τρεις κόρες του ζουν κάπου ανάμεσα στο παρόν και στην ψευδαισθητική εικόνα που έχουν

γι' αυτό, αντικαθιστώντας αυτό που βλέπουν με ό,τι ονειρεύονται: την ουτοπία στη θέση της σκληρής πραγματικότητας.

Η πτώση του παλιού κόσμου, της παλιάς αγροτικής φεουδαρχίας, είναι ένα από τα πιο αγαπητά θέματα στη ρεαλιστική και με πολιτικές διαστάσεις πεζογραφία του τέλους του 19ου αιώνα. Ωστόσο, το δραματικό στοιχείο στον Πύργο του ακροπόταμου του Χατζόπουλου δεν προκύπτει τόσο από την ειρωνική αντίθεση του νέου προς το παλιό –δηλαδή, από την άνοδο της νέας τάξης πάνω στα ερείπια της παλιάς αγροτικής κοινωνίας–, όσο από την αντίθεση της καθημερινής ζωής των τριών κοριτσιών προς τη ζωή που εξακολουθούν να φαντάζονται. Έτσι, η καινοτομία του συγγραφέα στον τρόπο σύνθεσης του Πύργου του ακροπόταμου –και, συνάμα, η πρόιμη αίσθηση της μοντέρνας αντίληψής του για την εσωτερική ζωή των μυθιστορηματικών προσώπων– έγκειται ακριδώς στο ότι ενώ ο συγγραφέας, ως κοινωνικός αναλυτής, στέκεται κριτικά απέναντι στην ξεπεσμένη οικογένεια, ως αφηγητής ενός ψυχικού δράματος δείχνει να συμπονά τη μοίρα των τριών κοριτσιών και τη δεινή θέση της γυναίκας σ' έναν κόσμο που συνεχίζει να

την κρατάει στα δεσμά του. Η καινοτομία μάλιστα του Χατζόπουλου γίνεται αισθητή ακόμη πιο άμεσα αν συνυπολογίσουμε ότι τη ρεαλιστική τεχνική –με την οποία μας περιγράφει αρχικά τη νοοτροπία και τις αντιλήψεις της μικρής κοινωνίας– τη διαδέχεται, στις σελίδες ψυχογράφησης των τριών κοριτσιών, μια αφήγηση τονισμένη μουσικά, γεμάτη συγκίνηση και λυρισμό.

Αλέξης Ζήρας

Ο ΠΥΡΓΟΣ
ΤΟΥ ΑΚΡΟΠΟΤΑΜΟΥ

Α΄

«Κελεπουρ' με τα σωστα», είπε μέσα του ο Θώμος Κρανιάς ρίχνοντας το μάτι προς το παλιό στενόψηλο σπίτι εκεί μπροστά του, ενώ ρουφούσε τον καφέ στον ίσκιο της γέρικης μελικοκκιάς.

Στα κλαδιά της μελικοκκιάς κελαδούσαν τα πουλιά και στον απομεσημεριάτικο ουρανό αργοκυλούσαν αγριόλευκα τα σύννεφα του Μάη.

Η Φρόσω, η μεγάλη κόρη του Κρανιά, καθισμένη κοντά του είχε αφήσει κι έπεσε στην ποδιά της το κέντημα και κοίταζε τα σύννεφα κι άκουε τα πουλιά.

Ο μικρός Γεσίλας με τον κόρφο του γεμάτο χλωρούς καρπούς απ' τη μελικοκκιά, μικρούς και στρογγυλούς σα σκάγια, πήγαινε ολόγυρα στο φράχτη και

σημάδευε με τη σκάστρα τα σπουργίτια, η Μαριώ κι η Κούλα κυνηγιόντανε ξυπόλητες στον κήπο.

Ο Θώμος Κρανιάς έριξε γύρω μια ήσυχη ματιά. Έπειτα ανασήκωσε το μακρύ του νυχτικό και το 'ζωσε στη μέση με το λουρί, πήρε το κλαδευτήρι κι ανέβηκε στη σκάλα την ακουμπημένη στον κορμό ενός φράξου παραπέρα, όπου κρεμότανε μια κληματαριά φτακύλι. Το είχε κλαδέψει πριν και τώρα γύρευε να το κλαρώση πιο ψηλά.

Η κυρά Θώμαινα, που μόλις ξυπνημένη πλενότανε στο νεροχύτη στην κορφή της σκάλας του σπιτιού, είδε τον άντρα της σκαρφαλωμένον τόσο ψηλά και τρόμαξε:

«Άνθρωπε, έχε το νου σ'! Άσ' το να πάη στ'ν οργή!» του φώναξε.

Και κατέβηκε τη σκάλα σκουπίζοντας το πρόσωπο με την ποδιά της.

Όταν πλησίασε τον άντρα της, είχε κατεβεί και κείνος και κοίταζε το κλήμα.

«Καλά δεν το 'δεσα;» είπε. «Δεν το φτάνουν τώρα».

Εννοούσε τα παιδιά. Τσιμπούσανε τις αγουρίδες, που τις χρειαζόντανε ν' αυγοκόβουνε τη σούπα.

Και πρόστεσε:

«Γλιτώνουμ' έτσι τα λειμόνια».

«Και το ρετσινόλαδο, δε λέω. Μα δε σ'λλογιέσ' αν παραπάταγες; Είσαι βαρύς», είπε η κυρά Θώμαινα.

Ο Θώμος Κρασιάς την κοίταξε μια στιγμή στα μάτια. Έπειτα πήγε κοντά της, τη χτύπησε στον ώμο κι είπε:

«Καλά δε βολευτήκαμ', ε; Κελεπούρ' με τα σωστά».

Έδειξε τον πύργο εκεί, την κούλια του ακροπόταμου, καθώς τη λέγανε στον τόπο. Την είχε χτίσει αυτού στον όχτο κάποιος σουλιώτης καπετάνιος για ν' αγναντεύη τα βουνά του τόπου του και τώρα την αγόρασε ο Θώμος Κρασιάς για να τρυπώση μέσα τα παιδιά και τη γυναίκα του, σαν ξαναβρέθηκε παυμένος ξαφνικά.

«Καλά να λέμε», έκαμε ν' αναστενάξη η κυρά Θώμαινα. Μα θυμήθηκε πως ήτανε και δικό της θέλημα να μην κουβαληθούνε μεσοχείμωνα στο χωριό, μα να περιμείνουν τον ξαναδιορισμό εδώ στην πόλη – κι έπνιξε τον αναστεναγμό. Κούνησε το κεφάλι κι έκαμε προς το σπίτι.

Η Φρόσω, καθισμένη κάτω από τη μελικοκιά, κεντούσε και κοίταζε τα σύννεφα.

Ο Θώμος Κρανιάς έπιασε τώρα και κέντρωνε μια αγριοσυκιά.

Το αεράκι της ποταμιάς τού χάδευε το μέτωπο, από τις ράχες γύρω αχούσανε κουδούνια και βελάσματα, ο ήλιος φώτιζε μαλακά την πρασινάδα της λαγκαδιάς, τα γέλια των παιδιών γεμίζανε τον κήπο κι ο αργαλειός της κυρά Θώμαινας άρχισε ν' αργοβροντά, σα να βαστούσε από τον πύργο απόβαθα το ρυθμό της ήσυχης ζωής.

Ο Θώμος Κρανιάς, εκεί που έδενε με την καινούργια φλούδα τον κορμό, σταμάτησε:

Κρίμα που δεν έκλεισε ακόμα τη σύνταξη! Ας πηγαίνανε στην οργή και τα πλιάτσικα και τα πεσκέσια και το κόμμα του Κρανιά.

Το κόμμα και το σόι του Κρανιά ήταν από τα παλιότερα στην επαρχία με τ' ατέλειωτα βουνά και τους εννιά δήμους, ξακουστούς για τ' αρχαιότερα ονόματά τους, τα κόκκινα ξινόμηλα και τις μακριές καμπυλωτές μύτες των κατοίκων τους. Έναν απ' αυτούς τους δήμους κυβέρνησε ο Θώμος Κρανιάς τέσσερα χρόνια μια φορά. Μα η ανάγκη το απαίτησε ν' αφήση αλλουνού την έννοια αυτή, η γυναίκα του σα να τραβήχτηκε και κείνη περισσότερο από τον τίτλο

της κυρά επαρχίνας, κι έτσι, η φαμελιά του Θώμου Κρανιά πήρε το ραβδί του στρατοκόπου και τριγύρισε κοντά δεκαπέντε χρόνια μπαγάγια και παιδιά σε κάμπους και βουνά και πέλαγα.

Το περιδιάβασμα κατάντησε να ξεκινά μοιραία από την πόλη αυτή κοντά στον ποταμό. Όχι γιατί ο Θώμος Κρανιάς είχε καημό σαν το γεροσουλιώτη ν' αγναντεύη από το μπαλκόνι του επαρχείου μακριά τις άκρες των πατρικών βουνών –μεγαλύτερο καημό είχε όπου ήταν τα πεσκέσια πιο πολλά– μα από κείνα τα βουνά κατεβαίνανε και ξεχειμάζαν ένα γύρο στον κάμπο τα κοπάδια κι η αργατιά του τόπου του. Η αργατιά αυτή έστελνε βουλευτή τον ξάδερφό του, γι' αυτό και κείνος όταν ερχότανε στην εξουσία βιαζότανε να στείλη εδώ έπαρχο το Θώμο. Αυτός ήταν ο λόγος που όταν άλλαζε η κυβέρνηση, από την πόλη εδώ κοντά στον ποταμό, έπαιρνε τις περισσότερες φορές το φύσημά του ο έπαρχος Κρανιάς. Μα τη φορά αυτή δεν μπόρεσε η αργατιά να στείλη στη Βουλή τον ξάδερφο, κι αντίς το φύσημα που πρόσμενε, έλαβε ξαφνικά την πάψη του.

Αυτού απάνω βρέθηκε σωτηρία η κούλια του σουλιώτη καπετάνιου. Στις δυο της κάμαρες έπρεπε να

στριμωχτή όπως όπως η φαμελιά κι η πρώην επαρχίνα να στήση στο κατώγι τον αργαλειό για τα προικιά της Φρόσως. Ήταν ο αργαλειός όπου ύφανε η μάνα της και τα δικά της προικιά κι η επαρχίνα τον κουβαλούσε χρήσιμο θυμητικό, όπου πήγαινε.

Έτσι τους βρήκε η άνοιξη κάτω από σκεπή δική τους. Όσο κι αν ήταν στενά εκεί μέσα όμως, ήταν ο αέρας καθαρός και το απόμερο κι η μοναξιά σαν παραγγελμένα για να τρέχουν τα παιδιά ξυπόλητα και να γλιτώνουν τα παπούτσια κι η πρώην επαρχίνα να κάνη μόνη με τη Φρόσω όλες τις δουλειές δίχως να τις βλέπη μάτι.

«Καλά βουλευτήκαμε», συλλογιζόταν ο Θώμος Κρανιάς ενώ ξανάνιωνε τον κήπο και μια θλίψη έσμιγε μέσα του με τη χαρά της ώρας που θ' άλλαζε η κυβέρνηση και θα τον ξανάριχνε στο σήκω απίθω.

Η κυβέρνηση δεν άργησε ν' αλλάξει. Ο Θώμος Κρανιάς ήρθε τρεχάτος ένα βράδυ στον πύργο με το μήνυμα κι η κυρά Θώμαινα άρχισε την άλλη μέρα να σιγοετοιμάζεται. Ο δισταγμός ήτανε μόνο αν τα μπαούλα θα δεθούνε για μακρινό ταξίδι ή μονάχα για το επαρχείο μέσα στην πόλη.

Απάνω αυτού όμως ήρθε το ανέλπιστο. Η νέα κυβέρνηση κατάργησε τα επαρχεία κι ο Θώμος Κρανιάς έπρεπε να στρέξη να πάη γραμματικός σε νομαρχία.

«Γραμματ'κός! Αδύνατο!» φώναξε και ξαναφώναξε, ενώ η γυναίκα του μουρμούριζε:

«Να 'τανε κάνε διαυτεντής!»

Το γράψανε του ξαδέρφου και προσμένανε. Μα όσο έπεφτε το μάτι στα πόδια των παιδιών και στα σύννεφα που όλο και χαμηλώναν από τα βουνά όσο έπαιρνε να δυναμώνη το βοριαδάκι της ποταμιάς, κι ο μπακάλης να στέλνη να ζητά συχνότερα όσα του χρωστούσαν, άρχισε κι η κυρά Θώμαινα να πέφτη.

Μα η δυσκολία δεν ήτανε μόνο στο πώς θα 'πεφτε η μύτη. Κάθε φορά που κόντευε να πείση τον άντρα της, έβγαινε κείνος με το πρόβλημα:

«Δίχως νοίκι τζάμπα πια, δίχως τυχερά, δίχως πεσκέσια, πώς θα τα βγάλουν πέρα έξι νομάτοι με το μιστό ξερό;»

Η γνωστικάδα της κυρά Θώμαινας ξαναβρήκε τη λύση: να πάη ο άντρας της μοναχός στη θέση του. Αυτή και τα παιδιά με τα λιγοστά που θα τους στέλνη θα οικονομηθούνε καλύτερα εδώ στην ερημιά

παρά στην πολιτεία, όπου θέλουνε λούσα, φορέματα, σπίτι καλό και χώρια δούλα. Εκεί πρέπει να φαίνονται καθώς αξίζει στη θέση τους και στ' όνομα της φαμελιάς. Εδώ συνηθίσαν, εδώ, όπως και να ζούνε, τους ξέρει και τους τιμά όλος ο κόσμος.

Ο Θώμος Κρανιάς ανεγνώρισε τη λογική και με καρδιά θλιμμένη παράτησε τον πύργο του ακροπόταμου και το σκάλισμα στον κήπο.

Ο χωρισμός δεν ήταν και για τη γυναίκα του λιγότερο πικρός κι ήρθανε στιγμές που μετάνιωσε για την απόφασή της. Μα οι λόγοι που έφερε στον άντρα της δεν ήταν οι μόνοι που την κάμανε να πάρη τέτοια απόφαση.

Η κυρά Θώμαινα είχε στο νου της και κάτι άλλο· το ίδιο πράμα που την έκαμε πρωτύτερα να προτιμήση τη στενή κούλια του Σουλιώτη από την απλοχωριά του αρχοντικού της αδερφής της στο χωριό. Ένα πλουσιόπαιδο του τόπου εδώ τριγύριζε τη Φρόσω από καιρό, από τότε που κατοικούσαν ακόμα στο επαρχείο. Στο πρώτο δεν της άρεσε της μάνας. Η σειρά της θυγατέρας της δεν ήτανε να κρεμιέται στα παράθυρα. Τη φοβέριξε πως θα της κόψει τα μαλλιά, πως θα βάλει τον πατέρα της να τη λιανίση, μια

μέρα κιόλα που την ξαδιαντράπηκε της άστραψε η ίδια δυο-τρεις στα μάγουλα. Μα σιγά σιγά ήρθε δίχως να το νιώση σε λογικότερο στοχασμό: αν η κόρη της δεν κοιτάξη μοναχή της, ποιος θα της βρει τον άντρα; Θα τονέ βρει ο πατέρας της στον καφενέ ή θα 'ρθουν από μοναχά τους τα πριτζιπόπουλα να τη γυρέψουν; Τ' όνομα της φαμελιάς της τίμιο είναι βέβαια κι ακουσμένο, κι η κόρη της νοικοκυρά και κοντά στ' άλλα κι όμορφη, μα καθώς κατάντησε ο καιρός μας όλοι οι γαμπροί ρωτούνε πρώτα πόσα έχει η νύφη. Κι η κόρη της πού να τα βρη; Από το καζάντι του πατέρα της με το επαρχιλίκι, ή από τις πέντε δέκα πεζούλες, που έχει προίκα της η μάνα στο χωριό; Άλλο δεν της μένει λοιπόν παρά πώς να μπερδέψη κάποιον με την ομορφιά της και να σιγουρευτή. Δύσκολα χρόνια. Οι άλλες δυο κατόπι της αξαίνουνε με το φουρκίδι.

Έτσι στοχαζόταν η κυρά Θώμαινα κι άρχισε να κλείνη τα μάτια στο αργολάβισμα της κόρης της. Κάποιους φόβους που είχε για το σκοπό του νιου που την τριγυρνούσε τους σκόρπισε η απόκριση μιας φιλενάδας της, μιας προεστής, που την έβαλε να τον ξετάξη απόξω απόξω:

«Το παιδί έχει καλό στο νου του, ζουρλαίνεται για την επαρχοπούλα και καρτερεί μονάχα να γένη δικαστής κι απέ να τη γυρέψη τίμια από τον πατέρα της. Τώρα φοβάται κιόλα μη δεν του τη δώσει».

«Μη δεν του τη δώσει!» είπε μέσα της η επαρχίνα, μα δεν το ξεστόμισε. Η υπεροχή στο σόι της κόρης της, που αναγνώριζε το τέκνο του μπακάλη μ' όλα τα πλούτη του, της ξύπνησε μέσα της την αρχοντική περηφάνια κι αυτό την έκαμε να πάρη αέρα και να μουρμουρίση μόνο:

«Σαν έρθ' η ώρα, τον πατέρα της τον καταφέρνουμε».

Και περιμένοντας την ώρα αυτή άφησε τον άντρα της να φύγη μοναχός. Πολλές φορές στοχάστηκε να του το πη, να μοιραστή μαζί του την ωραία ελπίδα, μα τον πειρασμό τον νίκησε πάντα η ιδέα πως θα 'ρθει καλύτερα αν τον ξαφνίση με τελειωμένο πράμα. Η κυρά Θώμαινα δεν αγαπούσε τα μπερδέματα. Όσο κι αν ήξερε πως ο άντρας της δεν παρανακατεύεται με γυναίκες δουλειές, ωστόσο, «τι τα θες και τα γυρεύεις, ο άνεμος έχει πολλά ποδάρια», στοχαζότανε πάντα και σώπαινε και περίμενε.